

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 25-01-2022 r.

Marcin Wiącek

II.510.735.2021.PZ

Pan

Zbigniew Ziobro

Minister Sprawiedliwości –

Prokurator Generalny

Wielce Szanowny Panie Ministrze,

w sferze mojego zainteresowania pozostają gwarancje realizacji krajowych i międzynarodowych standardów sprawiedliwego procesu, w tym konieczność rozstrzygnięcia sprawy „w rozsądnym terminie” i „bez nieuzasadnionej zwłoki” (zob. art. 45 ust. 1 Konstytucji; art. 6 ust 1 EKPC¹; art. 14 ust. 3 MPPOiP²).

Jak wskazuje się w literaturze, jedną z podstawowych instytucji prawa karnego, która pełni funkcję dyscyplinująco-administracyjną (wychowawczą) w zakresie prawidłowej realizacji wskazanych gwarancji jest przedawnienie³. Możliwość przedawnienia karalności i przedawnienia wykonania kary mobilizuje takie ukształtowanie działalności organów publicznych, których zadaniem jest ściganie przestępstw i sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, aby nie dochodziło do utraty możliwości realizacji ustawowych obowiązków wskutek przedawnienia. Instytucja ta wymusza zatem na oskarżycielu publicznym działania pozwalające na zamknięcie sprawy w stosownym terminie. W tym ujęciu przedawnienie karalności przyczynia się do pełniejszej realizacji zasady szybkości i ekonomiki postępowania (art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k.)⁴.

¹ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.; dalej: EKPC).

² Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167; dalej: MPPOiP).

³ V. Vachev, *Przedawnienie karalności zbrodni komunistycznych jako narzędzie sprawiedliwości transformacyjnej* (niepublikowana rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. UW dr. hab. Zbigniewa Jędrzejewskiego), Warszawa 2019, s. 126.

⁴ Tamże.

Tytułem wstępu do dalszych rozważań w tej materii wskazać należy, że w okresie od 31 marca 2020 r. do 15 maja 2020 r. obowiązywał art. 15zrz ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 2095, dalej: uCOVID)⁵. Przepis ten stanowił, że w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 nie biegnie przedawnienie karalności czynu oraz przedawnienie wykonania kary w sprawach o przestępstwa, przestępstwa i wykroczenia skarbowe oraz w sprawach o wykroczenia.

Zgodnie z art. 15zrz uCOVID, w okresie od 31 marca 2020 r. do 15 maja 2020 r. w stosunku do czynów popełnionych w tym okresie nie doszło do rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia ich karalności (gdy w tym okresie nastąpił skutek rozumiany jako znamię czynu zabronionego⁶) oraz do rozpoczęcia biegu przedawnienia wykonania kar za te czyny orzeczone (gdy w rzeczonym okresie, doszło również do ukarania, bądź skazania). Bieg terminu przedawnienia w tych przypadkach nie rozpoczął się aż do dnia 16 maja 2021 roku. Taką konkluzję potwierdza art. 68 ust. 5 ustawy z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 (Dz. U. poz. 875 z późn. zm.), zgodnie z którym z dniem wejścia w życie tejże ustawy rozpoczyna się bieg przedawnienia karalności czynu oraz przedawnienia wykonania kary w sprawach o przestępstwa, przestępstwa i wykroczenia skarbowe oraz w sprawach o wykroczenia. Podkreślenia wymaga jednak, iż z uwagi na brak unormowania intertemporalnego wyłączającego zastosowanie art. 4 § 1 k.k., art. 15zrz uCOVID nie znajduje zastosowania do czynów popełnionych przed dniem 31 marca 2020 r., ani do kar prawomocnie orzeczonych przed tą datą. Tym samym zarówno biegi terminów przedawnienia karalności tych czynów, jak i biegi terminów przedawnienia wykonania kar orzeczonych wobec tych czynów nie zostały ani przerwane, ani zawieszane przez rzeczony przepis.

⁵ Dodany przez art. 1 pkt 14 ustawy z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 568 z późn. zm.), a uchylony przez art. 46 pkt 20 ustawy z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 (Dz. U. poz. 875 z późn. zm.)

⁶ K. Banasik, *Skutek bliższy i dalszy czynu a przedawnienie karalności*, Prok. i Pr. 2013, nr 6, s. 56 i n.

Powyższe rozważania zestawzić należy, z obecnie obowiązującym art. 15zrz¹ uCOVID⁷ który stanowi, że „1. W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, ogłoszonego z powodu COVID-19, oraz w okresie 6 miesięcy po ich odwołaniu nie biegnie przedawnienie karalności czynu oraz przedawnienie wykonania kary w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe. 2. Okresy, o których mowa w ust. 1, liczy się od dnia 14 marca 2020 r. - w przypadku stanu zagrożenia epidemicznego, oraz od dnia 20 marca 2020 r. - w przypadku stanu epidemii.” oraz z art. 7 ustawy z dnia 20 kwietnia 2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1023), który stanowi, że „Do czynów popełnionych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy oraz kar orzeczonych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepisy o przedawnieniu w brzmieniu nadanym tą ustawą, chyba że termin przedawnienia już upłynął”.

Zgodnie z art. 8 ustawy z dnia 20 kwietnia 2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1023) powyższe rozwiązanie weszło w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia, czyli z dniem 22 czerwca 2021 r. Wspomniany art. 7 jest przepisem intertemporalnym, o treści zbliżonej do dotychczas stosowanych, w tym art. 15 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 554 z późn. zm.), który stanowi, że „do czynów popełnionych przed wejściem w życie Kodeksu karnego stosuje się przepisy tego kodeksu o przedawnieniu i zatarciu skazania, chyba że termin przedawnienia już upłynął”. Stanowi to istotną różnicę względem uprzednio obowiązującego art. 15zrz uCOVID.

Konsekwencją wprowadzenia art. 15zrz¹, jest jednak zagrożenie realizacji krajowych i międzynarodowych standardów sprawiedliwego procesu, w tym konieczność rozstrzygnięcia sprawy „w rozsądnym terminie” i „bez nieuzasadnionej zwłoki” (zob. art. 45 ust. 1 Konstytucji; art. 6 ust. 1 EKPC; art. 14 ust. 3 MPPOiP). Ponadto art. 15zrz¹ ceduje w istocie decyzję o wstrzymaniu biegu przedawnienia karalności czynu oraz przedawnienia wykonania kary w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe na organy władzy wykonawczej. Przypomnieć należy bowiem, że na podstawie § 1 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej

⁷ Dz.U.2021.2095 t.j

Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz. U. poz. 433 z późn. zm.), od dnia 14 marca 2020 roku do odwołania, na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej ogłoszono stan zagrożenia epidemicznego w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2. Następnie od dnia 20 marca 2020 roku na podstawie § 1 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie odwołania na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz. U. poz. 490) odwołano na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stan zagrożenia epidemicznego, zaś na podstawie § 1 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz. U. poz. 491 z późn. zm.) wprowadzono z tym dniem stan epidemii. Skoro przesłanką wstrzymania biegu przedawnienia jest obowiązywanie okresów stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19, a o tym na podstawie art. 46 ust. 2 i 4 ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1845 z późn. zm.) w związku z § 1 ust. 2 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 listopada 2019 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Zdrowia (Dz. U. poz. 2269) w drodze rozporządzenia decyduje Minister Zdrowia, to wprowadzane rozwiązanie prowadzi do możliwości przerwania biegu przedawnienia karalności czynu oraz przedawnienia wykonania kary w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe w drodze aktu niższego rzędu niż ustawa - w istocie w drodze rozporządzenia Ministra Zdrowia. Konstytucyjność tak ujętej delegacji ustawowej musi budzić daleko idące wątpliwości.

Dając Ministrowi Zdrowia możliwość spowodowania zawieszenia biegu przedawnienia karalności czynu oraz przedawnienia wykonania kary w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe, ustawodawca zamiast stwarzać sądom i organom ścigania karnego warunki do efektywnego działania w warunkach pandemii, w tym pandemii COVID-19, usprawniać działania organów państwa w tym względzie, przyjmuje rozwiązanie najprostsze - wyłącza możliwość przedawnienia karalności czynu oraz przedawnienia wykonania kary w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe i przerzuca decyzję w tym zakresie na organ władzy wykonawczej.

Nie poddając szczegółowej analizie wszystkich wskazywanych w literaturze tematu teoretycznych podstaw instytucji przedawnienia⁸ zwrócić należy uwagę na pogląd wyrażony przez J. Czabańskiego i M. Warchoła, którzy wskazali, że „w ramach teorii retrybutywnych, a więc uzasadniających istnienie kary faktem popełnienia przestępstwa, wydawałoby się, że instytucja przedawnienia nie znajduje miejsca. Zamiast bowiem sprawiedliwej odpłaty za popełnione przestępstwo, sprawca nie poniesie odpowiedzialności wyłącznie ze względu na upływ czasu. Można jednak argumentować, że natężenie reakcji społecznej na przestępstwo w postaci chęci odpłaty maleje z czasem”⁹. Autorzy dodają, że „instytucja przedawnienia oddaje po prostu nietrwałość ludzkiego pragnienia odpłaty”¹⁰, podkreślają, że ma ona charakter raczej procesowy niż materialny¹¹. Nieprawidłowe posługiwanie się instytucją przedawnienia może prowadzić do spiętrzenia się trudności dowodowych, a tym samym wzrastać może ryzyko pomyłki. Tymczasem ustawodawca zdaje się nie dostrzegać prawnych konsekwencji art. 15zkr¹. Zamiast przygotowywać organy ścigania do prowadzenia postępowań karnych i karnoskarbowych w warunkach pandemii, wprowadzono rozwiązanie, które może w dalszej perspektywie doprowadzić właśnie do trudności dowodowych i pomyłek sądowych. Z czasem zmniejszają się nie tylko szanse na prawidłowe przypisanie odpowiedzialności karnej, ale zmniejszają się również możliwości dowodzenia po stronie oskarżonego w zakresie niewinności. Wskazani wyżej autorzy zauważają, że „upływ czasu działa na niekorzyść oskarżonego, w ten sposób zwiększając ryzyko pomyłki sądowej” oraz że „nie mamy tu do czynienia ze zwykłą utratą wiarygodności dowodów wraz z upływem czasu, lecz z zanikaniem dowodów świadczących na rzecz jednej ze stron postępowania - oskarżonego”¹².

Warto zauważyć, że ustawodawca uzasadniał wprowadzenie tej zmiany jednoaspektowo, skupiając się na prawach pokrzywdzonego przestępstwem. Całkowicie przemilczał sytuację innych stron postępowania, jak również wpływ wprowadzanego

⁸ Szerzej zob. M. Kulik, *Przedawnienie karalności i przedawnienie wykonania kary w polskim prawie karnym*, Warszawa 2014, s. 31-75; K. Banasik, *Przedawnienie w prawie karnym w systemie kontynentalnym i anglosaskim*, Warszawa 2014, s. 96-105; B. Janusz-Pohl, M. Żbikowska, *Wpływ modyfikacji dodatkowego okresu przedawnienia karalności przestępstw na efektywność ścigania karnego*, Prawo w Działaniu, Sprawy Karne 35/2018, s. 8-16; V. Vachev, *Przedawnienie karalności zbrodni...*, s. 94-147;

⁹ J. Czabański, M. Warchoła, *Przerwa i zawieszenie biegu przedawnienia - uwagi de lege ferenda*, Prokuratura i Prawo 10/2007, s. 37.

¹⁰ Tamże.

¹¹ J. Czabański, M. Warchoła, *Przerwa i zawieszenie biegu ...*, s. 50.

¹² J. Czabański, M. Warchoła, *Przerwa i zawieszenie biegu ...*, s. 39-40.

rozwiązania na ukształtowanie sytuacji prawnej obywateli w perspektywie przerwania biegu przedawnienia przestępstw skarbowych.

Przypomnieć w tym kontekście należy, że zgodnie z art. 70 § 6 pkt 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1325 z późn. zm.; dalej: o.p.) wszczęcie postępowania w fazie *in rem* w sprawie o przestępstwo skarbowe i powiadomienie o tym podatnika skutkuje przerwaniem biegu przedawnienia zobowiązania podatkowego, którego wszczęte postępowanie dotyczy¹³. Ustawowe wstrzymanie przedawnienia przestępstw skarbowych pozwoli na jeszcze szersze, instrumentalne korzystanie z instytucji przerwania biegu przedawnienia zobowiązania podatkowego. Za zasadny uznać należy pogląd G. Łabudy, iż regulacja z art. 70 § 6 pkt 1 o.p. „spowodowała wzmożone zainteresowanie organów podatkowych postępowaniami karnymi skarbowymi z perspektywy zapobiegania przedawnieniu zobowiązań podatkowych (...), wskazany przepis stał się szybko poręcznym instrumentem wydłużenia możliwości egzekucji zobowiązań podatkowych, prowadzenia postępowań kontrolnych oraz postępowań podatkowych”¹⁴. Autor wskazuje na podlegającą jednoznacznie negatywnej ocenie praktykę, polegającą na wydawaniu postanowień o wszczęciu dochodzenia lub śledztwa, których głównym celem i skutkiem jest zawieszenie *de iure* przedawnienia zobowiązania podatkowego¹⁵. Wprowadzane rozwiązanie z art. 15 zzz¹ uCOVID jeszcze bardziej uprości nadużywanie instytucji zawieszenia biegu przedawnienia, gdyż wyłączając przedawnienie przestępstwa skarbowego, stworzy organom podatkowym dogodniejsze warunki do wszczęcia postępowania karnoskarbowego i tym samym niedopuszczenia do przedawnienia się zobowiązania podatkowego. Nie może ulegać wątpliwości, że rzeczywistym celem działania ustawodawcy jest tu ochrona fiskalnych interesów państwa, polegająca na udaremnieniu przedawnienia zobowiązań podatkowych ponad okres przewidzianych (gwarantowanych) ustawą lat 5. Konkludując, rozwiązanie z art. 15 zzz¹ oraz art. 70 § 6 pkt

¹³ Na marginesie wskazać należy, że Rzecznik Praw Obywatelskich zakwestionował konstytucyjność tego rozwiązania. We wniosku z dnia 22 października 2014 r. wniósł o stwierdzenie niezgodności z art. 2 Konstytucji RP: 1) art. 114a ustawy z dnia 10 września 1999 r. - Kodeks karny skarbowy (Dz. U. z 2013 r., poz. 186 ze zm.) z art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP; 2) art. 70 § 6 pkt 1 o.p., w zakresie, w jakim przewiduje, że bieg terminu przedawnienia zobowiązania podatkowego nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu, z dniem wszczęcia postępowania w sprawie, a nie przeciwko osobie (sygn. akt K 31/14). Argumentacja tam wskazana nie straciła na aktualności.

¹⁴ G. Łabuda, *Zawieszenie postępowania karnego skarbowego ze względu na prejudykat*, Prokuratura i Prawo 3/2011, s. 80.

¹⁵ G. Łabuda, *Zawieszenie postępowania ...*, s. 80.

1 o.p. łącznie współtworzą mechanizm prowadzący do naruszenia zasady demokratycznego państwa prawnego zawartej w art. 2 Konstytucji¹⁶.

Pragnę podkreślić, iż nie kwestionuję mocno ugruntowanego poglądu, że ustawodawca w ramach realizowanej polityki karnej ma uprawnienie do określenia długości terminu przedawnienia, a nawet potencjalnie przyjęcia, że niektóre przestępstwa nie przedawniają się w ogóle¹⁷. Wskazanego problemu nie dotyczy jednak wprost dotychczasowe orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, w ramach którego jednoznacznie wskazuje się, że przedawnienie nie jest podmiotowym prawem konstytucyjnym i teoretycznie, gdyby ustawodawca nie przewidział tej instytucji, nie można byłoby twierdzić, że jakieś konstytucyjne prawa i wolności obywatelskie zostały w ten sposób naruszone. Jak przyznaje Trybunał Konstytucyjny znaczny wpływ czasu od popełnienia przestępstwa może natomiast stanowić podstawę zarzutu *abuse of process*, którego istota sprowadza się do niemożności prawidłowego przeprowadzenia dowodu w takiej sytuacji¹⁸. Obywatel nie może oczekiwać korzyści, które mogłyby dla niego wynikać w związku z naruszeniem prawa ze względu na taką, a nie inną politykę karną państwa. Może jednak oczekiwać realizacji krajowych i międzynarodowych standardów sprawiedliwego procesu, w tym konieczność rozstrzygnięcia sprawy „w rozsądnym terminie” i „bez nieuzasadnionej zwłoki” (art. 45 ust. 1 Konstytucji; art. 6 ust 1 EKPC; art. 14 ust. 3 MPPOiP).

Nie kwestionuję również poglądu, iż zmiany ustawodawcze, polegające na przedłużeniu okresu przedawnienia, w sytuacji, gdy okres przedawnienia dotyczący czynu zabronionego przez ustawę, w sprawie którego toczy się postępowanie karne, jeszcze nie

¹⁶ Na marginesie powyższego odnotować należy, że poniekąd możliwość obrony swoich praw przez obywateli w odniesieniu do instrumentalnego wszczynania postępowań karnych skarbowych stworzyła uchwała siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 24 maja 2021 r., sygn. akt I FPS 1/21, (LEX nr 3178297) w ramach której przyjęto, że sąd administracyjny jest uprawniony do kontrolowania czy organ podatkowy nie odwołał się do wszczęcia postępowania karnego skarbowego w sposób instrumentalny, stanowiący nadużycie prawa. Uprawnienie to zostało powiązane z koniecznością badania naruszenia w postępowaniu podatkowym zasady zaufania do organów podatkowych (art. 121 o.p.), czy wywodzonej z prawa unijnego oraz z art. 2 Konstytucji zasady uzasadnionych oczekiwań. W ocenie NSA opowiedzenie się za odmiennym poglądem braku kognicji sądu administracyjnego w tym zakresie i przyjęcie, że skutek w postaci nierozpoczęcia lub zawieszenia biegu terminu przedawnienia wystąpi w każdej sytuacji wydania postanowienia na podstawie art. 303 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s., nawet przy ewidentnym braku jakichkolwiek podstaw materialnoprawnych czy procesowych do wszczęcia postępowania w sprawie o przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe, czyniłoby iluzoryczną gwarancyjną funkcję instytucji przedawnienia zobowiązań podatkowych. Z możliwości tej można jednak skorzystać dopiero na etapie postępowania przed sądem administracyjnym.

¹⁷ Postanowienie TK z 25.03.2021 r., K 15/17, LEX nr 3165103.

¹⁸ Wyrok TK z 25.05.2004 r., SK 44/03, LEX nr 113003; postanowienie SN z 2.07.2002 r., II KK 143/02, LEX nr 55526.

upłynął nie naruszają zasady ochrony zaufania obywateli do państwa i prawa oraz zasady ochrony praw nabytych, chociaż niewątpliwie pogarszają sytuację prawną oskarżonego¹⁹. Choć sama instytucja przedawnienia karalności i przedawnienia wykonania kary nie ma statusu konstytucyjnego²⁰ i żaden przepis Konstytucji nie gwarantuje tego, że przestępstwa podlegają przedawnieniu, ani nie statuuje domniemania przedawnienia przestępstw, to instytucji przedawnienia nie wolno odrywać od tych standardów konstytucyjnych i prawnomiędzynarodowych, których realizacji ona służy. Jakkolwiek instytucja przedawnienia stanowi element polityki karnej, a o jej istnieniu i stosowaniu decyduje ustawodawca, który politykę tę kształtuje²¹, tak wyrażam przekonanie, że konsekwencją art. 15zzr¹ uCOVID w dalszej perspektywie będzie doprowadzenie do naruszenia prawa obywateli do sprawiedliwego procesu, w tym do rozstrzygnięcia sprawy „w rozsądnym terminie” i „bez nieuzasadnionej zwłoki”. Wyłączenie możliwości przedawnienia przestępstw i przestępstw skarbowych, uzależnione w istocie jedynie od decyzji Ministra Zdrowia, w obliczu nadmiernego obciążenia organów sprawujących wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych, w istocie niweluje jedyny sztywny wyznacznik, zakreślający temporalne granice, w których powinno się zamknąć postępowanie karne²².

Zwracam się więc zatem Pana Ministra z uprzejmą prośbą o rozważenie zainicjowania prac legislacyjnych, które zmierzałyby do uchylecia art. 15zzr¹ uCOVID. Uprzejmie proszę o poinformowanie mnie o zajętych przez Pana Ministra stanowisku wobec przedłożonego postulatu.

Z wyrazami szacunku

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

¹⁹ Wyrok TK z 15.10.2008 r., P 32/06, LEX nr 471634; por. A. Wąsek, *W gąszczu problematyki przedawnienia w prawie karnym*, w: *Współczesne problemy procesu karnego i wymiaru sprawiedliwości. Księga ku czci Profesora Kazimierza Marszala*, red. P. Hofmański, K. Zgryzek, Katowice 2003, s. 471.

²⁰ M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 43*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, LEX/el. 2021, teza nr 3.

²¹ M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 43*, w: *Konstytucja ...*, teza nr 4

²² V. Vachev, *Przedawnienie karalności zbrodni...*, s. 127.